

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili III (2013)

Marek Pietrzyk

Wyzwania edukacji obywatelskiej w Polsce

Przemiany społeczne i obywatelskie dokonujące się w okresie transformacji ustrojowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej były bardzo głębokie i zróżnicowane w zależności od społeczeństwa. Wszystkie te kraje łączy jednak potrzeba budowania demokracji opartej na aktywności społeczeństwa obywatelskiego i odbudowania społeczności lokalnych. Potrzeba ta zbiega się z europejską debatą naukową, jak również z debatą publiczną, w której coraz częściej podnosi się, po z górą dwudziestu latach, tematykę kryzysu czy wręcz upadku demokracji. Poruszana jest problematyka ulepszania demokracji, w ramach której najistotniejsze są kompetencje społeczne, dające obywatelom normatywną gotowość do aktywności na rzecz dobra wspólnego.

Za pożądane cechy każdej ze społeczności uznaje się „cnoty obywatelskie, dzięki którym mogą się kształtować umiejętności życia społecznego, postawy społeczne i polityczne oraz zdolność do interpretowania sytuacji społecznych i międzyludzkich”¹. Społeczeństwo zaś, biorąc czynny udział w życiu publicznym, powinno być podstawą funkcjonowania współczesnego, nowoczesnego państwa. W takim państwie,

społeczeństwo obywatelskie jest przestrzenią działalności instytucji i organizacji, grup społecznych i jednostek rozciągające się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem, w której ludzie podejmują debatę na temat wartości składających się na wspólne dobro oraz dobrowolnie współdziałają ze sobą na rzecz realizacji wspólnych interesów².

Dialog obywatelski zaś to zasadnicza forma dyskusji i szansa rozwojowa zarówno dla państwa, jak i różnego rodzaju organizacji obywatelskich.

Jak więc się przedstawia obraz współczesnego społeczeństwa polskiego, będącego rezultatem procesu budowania społeczeństwa obywatelskiego poprzez jego

---

¹ W. Bojkało, *Społeczeństwo obywatelskie jako warunek realizacji idei demokracji*, [w:] *Europejski przegląd naukowy*, t. I, red. J. Koperek, Kupczyk, R. Wiliński, Częstochowa 2009, s. 223.

² P. Frączak, M. Rogaczewska, K. Wygnański, *Głos w dyskusji na temat wizji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Warszawa 2005, s. 6.

kształcenie w aspekcie jego obywatelskości, rozumianej jako aktywna postawa obywatela, „pozwalająca na świadome uczestnictwo we wspólnocie, w której obywatel funkcjonuje i która staje się początkowo społeczeństwem świadomych obywateli, a następnie społeczeństwem obywatelskim³”.

Zaledwie co piąty badany przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2011 roku przyznawał, że zdarzyło mu się w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy pracować nieodpłatnie na rzecz społeczności lokalnej, środowiska naturalnego lub miejscowości, w której mieszka. Praca ta w grupie 20% badanych najczęściej była związana z przyrodą i środowiskiem naturalnym. Jedna piąta (21%) porządkowała tereny zielone, zbierała śmieci lub odśnieżała swoją okolicę, co dwunasty (8%) natomiast dbał o środowisko sprząając lasy, rzeki czy jeziora, a co szesnasty (6%) podejmował działania proekologiczne sortując śmieci lub prowadząc zbiórkę nieużywanych ubrań. Więcej niż jedna szóstka pracujących społecznie (15%) wykonywała drobne prace budowlane bądź remontowe, a co dziesiąty pomagał sąsiadom lub znajomym lub też prowadził agitację na rzecz jakiegoś celu społecznego (po 10%)⁴.

Najwięcej spośród badanych Polaków, wbrew zasadzie obywatelskości, poświęcała jednak wolny czas sobie i udzielaniu pomocy członkom rodziny niepozostającym z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym (69%) oraz przyjacielom i znajomym (67%), a jedynie niespełna połowa (49%) podjęła aktywne działania na rzecz swoich sąsiadów, a nieco więcej niż jedna trzecia (36%) pomogła nieznanym⁵.

W badanej grupie w stowarzyszeniach, wspólnotach mieszkaniowych lub komitetach rodzicielskich udzielało się tylko 9%, w parafiach 8%, w przedszkolu lub szkole pomagało jedynie 5% spośród badanych. W pomocy społecznej różnego rodzaju uczestniczyło 14% spośród badanych⁶.

Polacy podejmowali aktywność społeczną przede wszystkim w organizacjach działających na rzecz oświaty – 5,4% ogółu badanych i 22,2% pracujących społecznie, w organizacjach o charakterze religijnym – 4,5% ogółu badanych i 18,5% pracujących społecznie oraz organizacjach charytatywnych wspierających osoby potrzebujące – 3,8% ogółu badanych i 15,5% pracujących społecznie. Zaangażowanie społeczne w działalność pozostałych typów organizacji nie sięga nawet 3%.

Niepokojąco słabo przedstawia się aktywność młodych Polaków w organizacjach, fundacjach i stowarzyszeniach młodzieżowych, takich jak np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie, wynosi ona 2,2% ogółu badanych i 8,8% pracujących społecznie.

Działalność w samorządach, które są odzwierciedleniem poziomu rozwoju demokracji w państwie, w tym w samorządach gminnych, to zaledwie 1,0% ogółu

³ A. Wiktorska-Świącka, *Od obywatela dobrego do dojrzałego*, Wrocław 2011, s. 12.

⁴ *Aktywność Polaków – poziom zaangażowania i motywacje*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2011, s. 2.

⁵ Tamże, s. 4.

⁶ Tamże.

badanych i 4,2% pracujących społecznie, w samorządach pracowniczych jedynie 0,8% ogółu badanych i 3,1% pracujących społecznie, a w samorządach wojewódzkich i powiatowych to niewielki odsetek 0,2% ogółu badanych i 1,0% pracujących społecznie⁷.

Niepokojąco przedstawia się fakt, że blisko dwie trzecie badanych nigdy nie angażowało się w działalność na rzecz społeczności lokalnej, środowiska czy instytucji. Powodem braku ich jakiegokolwiek zaangażowania były brak czasu (45%), niewystarczające zasoby sił i zdrowia (28%) oraz troska o rodzinę i przekonanie, że jest ona najważniejsza (26%). Całkowity brak zainteresowania pracą na rzecz społeczeństwa wskazało 17% badanych, a niewiedzę o organizacjach, grupach, osobach, którym trzeba pomóc jako powód braku aktywności wskazało 11% badanych⁸.

Na podstawie omówionych wyżej wyników badań można stwierdzić małą aktywność i zaangażowanie społeczne Polaków, co jest efektem niezadowalającego poziomu budowania demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Deficyt obywatelskości, niechęć do aktywności i alienowanie się od życia w społeczeństwie można przypisać znikomym rezultatom edukacji obywatelskiej. „Aktywne zaangażowanie obywateli, szczególnie młodych, w życie polityczne i społeczne stanowi obecnie priorytet [...] w Europie”, jak wynika z badań EURYDICE, sieci dostarczającej informacji i analiz europejskich systemów edukacji i krajowych polityk edukacyjnych, składającej się z 37 biur krajowych w 33 krajach uczestniczących w programie „Uczenie się przez całe życie”, a promowanie aktywności obywatelskiej to również jeden z głównych celów sformułowanych na potrzeby europejskich systemów edukacji w Strategii Edukacja i Szkolenia 2020⁹. Raport EURYDICE „Edukacja obywatelska w Europie”, opracowany na podstawie danych zebranych z 31 państw sieci EURYDICE (kraje członkowskie Unii Europejskiej, Islandia, Norwegia, Chorwacja i Turcja), opublikowany w 2012 roku wskazuje, że „Edukacja jest nadal postrzegana jako najważniejsze narzędzie promowania aktywnej postawy obywatelskiej”¹⁰. W ostatnich latach EURYDICE odnotowuje coraz większe znaczenie edukacji obywatelskiej w krajowych podstawach programowych w Europie. „Wszystkie kraje podkreślają wagę rozwijania kompetencji społecznych i obywatelskich”¹¹ na wszystkich poziomach kształcenia.

Kraje różnią się tylko sposobem realizacji nauczania edukacji obywatelskiej. Część nadała edukacji obywatelskiej status oddzielnego przedmiotu, w innych edukacja obywatelska została zintegrowana w ramach przedmiotów lub obszarów edukacyjnych, takich jak nauki społeczne, historia, geografia, języki obce oraz etyka lub religia. Niektóre przyjęły jeszcze inną drogę edukacji obywatelskiej – jako element

---

⁷ Tamże, s. 4.

⁸ Tamże, s. 12.

⁹ EURYDICE: *Edukacja obywatelska w Europie 2012*, s. 1, eacea.ec.europa.eu/education/Eurydyce/documents/thematic_reports/139PL_HI.pdf

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 2.

nauczania międzyprzedmiotowego. Taki model funkcjonuje równolegle z dwoma wymienionymi.

W Polsce zadania w zakresie edukacji obywatelskiej niezmiennie pozostają w gestii szkoły. Zapisy w tym zakresie zostały zawarte w Podstawie programowej do wiedzy o społeczeństwie, a w szczególności kształcenie szeroko rozumianych kompetencji, w rozumieniu czyjejś wiedzy, umiejętności, odpowiedzialności i kształtowania postaw. Kompetencje te i postawy bowiem warunkują sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie, a jednocześnie sprzyjają rozwojowi indywidualnemu i społecznemu uczniów. Kształcenie tych kompetencji nie powinno ograniczać się jedynie do lekcji przedmiotu wiedza o społeczeństwie, ale winno mieć również formę zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, gdzie na ucznia ma wpływ środowisko społeczne. Uczeń jako przyszły aktywny obywatel powinien osiągnąć oprócz wiedzy również umiejętności pozwalające mu na sprawne i efektywne funkcjonowanie w społeczeństwie.

Edukacja szkolna stanowi dla człowieka jedynie jeden z etapów nauki przez całe życie. Z punktu widzenia społeczeństwa istotne jest, by jego członkowie brali aktywny udział w życiu społecznym i angażowali się w przedsięwzięcia przynoszące korzyści zarówno jednostce jak i społeczeństwu. O tym decydują w dużej mierze postawy obywatelskie, takie jak: zaangażowanie w działania obywatelskie, wrażliwość społeczna, odpowiedzialność, poczucie więzi, tolerancja.

Kompetencje społeczne i obywatelskie obejmują pełny zakres wiedzy i umiejętności pozwalających na skuteczne i konstruktywne uczestnictwo w życiu społecznym, zawodowym i obywatelskim na podstawie znajomości struktur społecznych i politycznych. Dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego szczególne znaczenie mają kompetencje obywatelskie, które polegają m.in. na znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, a także przestrzeganie tych praw przez instytucje na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym.

Wysoki poziom kompetencji społecznych jest ściśle związany z lepszym przystosowaniem do warunków życia społecznego oraz elastycznością zachowań i postaw w różnych sytuacjach społecznych. Jednostka o wysokich kompetencjach społecznych i obywatelskich łatwiej przystosowuje się do zmian społecznych, lepiej radzi sobie w różnych sytuacjach. Staje się odpowiedzialna za własny rozwój i jest gotowa do podejmowania działań na rzecz innych.

Kompetencje społeczne i obywatelskie ze względu na rangę można podzielić na kilka kategorii, zawierających różne umiejętności, np.:

- zdobywanie wiedzy, a w ramach niej wiedzy niezbędnej do rozmięnienia procesów społecznych, politycznych i gospodarczych zachodzących we współczesnym świecie;
- planowanie, organizowanie i ocenianie własnego rozwoju, w tym zdobywanie wiedzy z różnych źródeł, a także elastyczne reagowanie na zmiany społeczne, polityczne i gospodarcze;

- skuteczne komunikowanie się, polegające na korzystaniu z różnych źródeł wiedzy i informacji, wypowiedzianie się w formach przyjętych w życiu publicznym, dzielenie się wiedzą i doświadczeniem z innymi;
- wykorzystanie i tworzenie informacji poprzez posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjnymi, wykorzystanie różnych informacji na temat życia publicznego do pogłębiania wiedzy, analizy, interpretacji, wyjaśniania zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych;
- rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów współczesnej cywilizacji w skali lokalnej, krajowej, europejskiej i globalnej, analiza różnorodnych zjawisk i działań w życiu społecznym;
- efektywne współdziałanie w sprawach publicznych poprzez dostrzeganie najważniejszych problemów życia społecznego oraz ich rozwiązywanie, organizowanie działań o charakterze obywatelskim, współpraca z innymi, promocja prospołecznych form aktywności obywatelskiej i stosowanie procedur demokratycznych.

Wskazane kategorie kompetencji i postaw społecznych są zbieżne z tymi, które zawarte są w podstawach programowych edukacji obywatelskiej państw europejskich. Należą do nich: wiedza i umiejętności obywatelskie, rozwijanie krytycznego myślenia i umiejętności analitycznych, kształtowanie postaw i wartości, wspieranie aktywnego udziału w życiu szkoły i społeczności¹².

Wymienione kategorie kompetencji opanowane przez uczniów powinny wygenerować pożądane postawy, takie jak świadomość swoich praw i obowiązków, godzenie dobra własnego z dobrem innych, poczucie odpowiedzialności za losy własne i innych, rzetelne wypełnianie obowiązków i powinności obywatelskich, odpowiedzialność za powierzone role społeczne, rozwijanie zainteresowań problematyką społeczną, ekonomiczną, polityczną, prawną, pogłębianie więzi ze społeczeństwem w ramach „małych ojczyzn”, pogłębianie tożsamości kulturowej i narodowej¹³. Ponadto powinny wpoić szacunek dla zasad państwa demokratycznego, pracy i dorobku innych ludzi, aktywnego i odpowiedzialnego udziału w życiu publicznym, a także demokratycznie podjętych decyzji.

Wyszałcenie pożądanych kompetencji i postaw wymaga zapewnienia przez szkołę optymalnych warunków edukacji. Obowiązek ten został nałożony na szkołę w podstawie programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie, w której uczniowie muszą mieć zapewniony dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia, możliwość wykorzystania zdobywanych wiadomości i umiejętności obywatelskich w życiu codziennym, planowania i realizacji własnych projektów edukacyjnych, udziału w dyskusjach na forum klasy, szkoły i innych instytucji społecznych, pracy nad rozwiązywaniem wybranych problemów swojego otoczenia i większych społeczności, a także udziału w życiu społeczności lokalnej, wpływ na wybrane obszary życia szkoły, w ramach m.in. samorządu uczniowskiego,

---

¹² Tamże.

¹³ J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole*, Warszawa, s. 28–29.

nawiązania współpracy z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi czy udziału w obywatelskich kampaniach i działaniach na rzecz spraw publicznych¹⁴.

Wyposażenie uczniów w wiedzę z zakresu edukacji obywatelskiej stanowi ważną podstawę, ale musi być poparte działaniami praktycznymi. EURYDICE informuje, że wszystkie kraje wprowadziły pewne regulacje prawne promujące zaangażowanie uczniów w proces kierowania szkołą. Raport EURYDICE potwierdza, że te regulacje stanowią dobry sposób promowania demokracji szkolnej oraz rozwijania postaw i wartości obywatelskich poza szkołą¹⁵.

Przygotowana szkoła to również spełniający wymagania nauczyciele edukacji obywatelskiej. Uczelnie wyższe w Polsce nie posiadają instytutów i katedr przygotowujących nauczycieli tej specjalności. Kwalifikacje do nauczania wiedzy o społeczeństwie mają osoby, które ukończyły studia z zakresu politologii i socjologii ze specjalnością nauczycielską lub też studia podyplomowe z wiedzy o społeczeństwie. Niezależnie od wiedzy merytorycznej wyniesionej ze studiów, specyfika przedmiotu wiedza o społeczeństwie wymusza stałą aktualizację i uzupełnianie wiedzy w tym zakresie, czemu służą kursy i warsztaty metodyczne lub też samokształcenie. Wymogi w tym zakresie określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie standardów kształcenia nauczycieli¹⁶.

Kontynuację edukacji obywatelskiej zapewnia również uczelnia wyższa. Przykładem edukacji w tym zakresie może być Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie. Edukację taką prowadzi m.in. Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, dysponująca wykwalifikowaną kadrą naukowo-dydaktyczną w dziedzinie historii, politologii i socjologii. W podstawie programowej edukacji obywatelskiej znajduje się wykształcenie absolwenta studiów stacjonarnych i niestacjonarnych I stopnia pedagogiki ze specjalnością edukacja obywatelska. Absolwent ten jest przygotowany do pełnienia roli zawodowej nauczyciela przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole podstawowej. Absolwent posiada także kwalifikacje do pełnienia roli wychowawcy w placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczych (świetlice szkolne, internaty, szkolne schroniska młodzieżowe), nauczyciela w placówkach pozaszkolnych oraz nauczyciela-pedagoga w szkołach i placówkach, prezentując oczekiwaną postawę społeczną i obywatelską.

Również inne kierunki studiów w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, takie jak Bezpieczeństwo narodowe oraz Edukacja dla bezpieczeństwa i Zarządzanie kryzysowe w swych programach studiów przedstawiają ofertę kształcenia i doskonalenia kompetencji i postaw pożądaných dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

---

¹⁴ Podstawa programowa z komentarzami *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, s. 110.

¹⁵ EURYDICE: *Edukacja obywatelska...*, s. 3.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie standardów kształcenia nauczycieli z dnia 7 września 2004 r., Dz. U., nr 207, poz. 2110.

Niezwykle ważne jest, by szkoła i uczelnia wykorzystały możliwości innych instytucji, którym leży na sercu właściwy rozwój społeczeństwa. Takimi instytucjami są m.in. Centrum Edukacji Obywatelskiej i Instytut Badania i Rozwoju Aktywności Społecznej. Służą one pomocą w kształceniu zarówno dyrekcji, nauczycieli, rad pedagogicznych jak i uczniów w różnorodnej tematyce, w tym w tematyce edukacji obywatelskiej. Centrum Edukacji Obywatelskiej proponuje projekty dla każdego. Jednym z nich jest projekt „Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej”, w następującej tematyce:

- Podstawowe umiejętności obywatelskie – sposoby zdobywania wiedzy i jej wykorzystania, podstawy współpracy;
- Człowiek w społeczeństwie – rola człowieka w społeczeństwie, reguły społecznej gry, obowiązki i odpowiedzialność człowieka w społeczeństwie;
- Samorząd lokalny – rola i zadania gminy i samorządu lokalnego, wyborów samorządowych i podejmowania decyzji w gminie;
- Zasady demokracji – historia i tradycja ustroju demokratycznego w Polsce i na świecie;
- Aktywność obywatelska – kim jest obywatel, jak obywatele uczestniczą w życiu publicznym, wybory i rola środków masowego przekazu jako czwartej władzy;
- Naród i patriotyzm – znaczenie państwa, narodu i patriotyzmu;
- Ustrój demokratyczny w Polsce – rola konstytucji w państwie, zasady ustroju, prawo i rządy prawa, scena polityczna;
- Parlament, prezydent, rząd i sądy – działanie;
- Polska w świecie, Polska w Europie – rola i pozycja Polski w świecie i Europie, rola NATO i instytucji europejskich;
- Jeden świat wiele problemów – rola Narodów Zjednoczonych, biednych i bogatych państw oraz globalizacji;
- Człowiek w gospodarce rynkowej – rola człowieka przedsiębiorczego, rynku, pieniądza, gospodarki państwa;
- Ekonomia w życiu człowieka – ABC przedsiębiorstwa, etyka i prawo w gospodarce¹⁷.

Centrum Edukacji Obywatelskiej proponuje wiele innych projektów, spośród których od 2000 roku jest realizowany wspólnie z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności Program Szkoła ucząca się (SUS), którego celem jest podniesienie efektywności ucznia¹⁸. W aspekcie edukacji obywatelskiej i nauki samorządności Centrum Edukacji Obywatelskiej realizuje projekt Szkoła debat, którego celem jest rozpowszechnianie szkolnych debat jako narzędzi samorządności. Inauguracja tego projektu miała miejsce w Gori w Gruzji w kwietniu 2013 roku.

W ramach programu SUS organizowane i prowadzone są warsztaty dla nauczycieli wszystkich przedmiotów i wszystkich poziomów szkół oraz rad pedagogicznych. CEO opracowuje je na podstawie najnowszych badań dotyczących

---

¹⁷ www.ceo.org.pl

¹⁸ Tamże.

skuteczności doskonalenia nauczycieli, śledząc nowe trendy w edukacji. Program warsztatu jest zawsze dostosowywany do indywidualnych potrzeb szkoły zamawiającej szkolenie¹⁹.

Program Edukacja globalna, stanowiący część kształcenia obywatelskiego i wychowania, rozszerza zakres wiedzy uczestnika przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności łączących ludzi i miejsca. Ukierunkowany jest na tłumaczenie przyczyn i konsekwencji zjawisk, ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę, przełamywanie stereotypów i uprzedzeń oraz kształtowanie krytycznego myślenia i zmianę postaw.

Kolejny program CEO, który powstał z inicjatywy i przy współfinansowaniu Rady Europy, zachęca uczniów do zapoznania się z prawem społecznym i ekonomicznym zapisanym w Europejskiej Karcie Społecznej. Podstawą edukacji globalnej są takie wartości jak: godność, sprawiedliwość, solidarność, równość, pokój, wolność. Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu pożądaných postaw obywatelskich, takich jak: odpowiedzialność, szacunek, uczciwość, otwartość, odpowiedzialność, osobiste zaangażowanie.

Instytucją, która może wesprzeć działalność szkoły i uczelni w edukacji obywatelskiej, jest Instytut Badania i Rozwoju Aktywności Społecznej (IBRAS), którego misją:

- I – innowacyjnie,
- B – bardziej,
- R – razem,
- A – aktywnie,
- S – społecznie,

jest pomoc w kreowaniu „świata ludzi świadomych, odpowiedzialnych, otwartych, którzy poprzez swoją aktywność dążą do zrównoważonego, zharmonizowanego, wszechstronnego rozwoju”²⁰. Instytut proponuje 60-godzinny cykl zajęć, tzw. pracowni, który np. dla „przyszłego wychowawcy jest doskonałą metodą na samodoskonalenie w zakresie wiedzy obywatelskiej, praw człowieka itp. w bardzo prosty i interesujący sposób, pozwala zapoznać się z tematyką, o której wcześniej niewiele wiedziałem, metodami, które zainteresują każdego”²¹. W ramach pracowni odbywają się warsztaty, które pokazują, jak wychodzić poza szkolne schematy, jak mówić o prawach człowieka, przeciwdziałaniu dyskryminacji, edukacji międzykulturowej, zrównoważonym rozwoju, społeczeństwie obywatelskim²². Ich efektem będą aktywni, potrafiący działać razem ludzie, szkoła, która uczy myślenia, a nie zdawania testów, nauczyciele, którzy inspirują i traktują uczniów po partnersku, dzięki

---

¹⁹ Tamże.

²⁰ ibras.org/misja-i-wizja

²¹ ibras.org/oferta-2

²² Tamże.

którym młodzi ludzie mogą rozwinąć skrzydła, odkryć swoje talenty, nauczyć się współpracy, odpowiedzialności i budować poczucie własnej wartości²³.

Z porównania teoretycznych aspektów edukacji obywatelskiej z rzeczywistością wynika, że wiele jeszcze pozostało do zrobienia. Stanowi to ogromne wyzwanie przede wszystkim dla polskiej szkoły. Szkoła jednak nie jest osamotniona w kształtowaniu kompetencji i postaw prospołecznych w społeczeństwie. Dyrekcje szkół, rady pedagogiczne, nauczyciele i uczniowie lub studenci mogą korzystać z pomocy wyspecjalizowanych instytucji, takich jak Centrum Edukacji Obywatelskiej czy Instytut Badania i Rozwoju Aktywności Społecznej. Jedynie zdynamizowanie i skonsolidowanie działań wszystkich instytucji państwowych, społecznych i aktywność osób prywatnych może przynieść oczekiwane rezultaty.

Bibliografia

- Bojkało W., *Spółczesność obywatelska jako warunek realizacji idei demokracji*, [w:] *Europejski przegląd naukowy*, t. I, red. J. Koperek, R. Kupczyk, M. Wiliński, Częstochowa 2009
- Centrum Edukacji Obywatelskiej, ceo.org.pl
- Aktywność Polaków – poziom zaangażowania i motywacje*, red. S. Dubisz, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2011
- Dziennik Ustaw nr 207 poz. 2110 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie standardów kształcenia nauczycieli
- EURYDICE *Edukacja obywatelska w Europie* 2012, eacea.ec.europa.eu/education/Eurydyce/documents/thematic_reports/139PL_HI.pdf
- Frączak P., Rogaczewska M., Wygnański K., *Głos w dyskusji na temat wizji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Warszawa 2005
- IBRAS Instytut Badania i Aktywności Społecznej, ibras.org
- Korzeniowski J., Machałek M., *Edukacja obywatelska w szkole*, Warszawa 2011
- Podstawa programowa z komentarzami *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum* [http://www.lo5.resman.pl/v/apliki/apopodstawaprogramowa/men_tom4_educacja_historyczna_i\)obywatelska](http://www.lo5.resman.pl/v/apliki/apopodstawaprogramowa/men_tom4_educacja_historyczna_i)obywatelska)
- Wiktorska-Święcka A., *Od obywatela dobrego do dojrzałego*, Wrocław 2011

Challenges of citizenship education in Poland

Abstract

The picture of the Polish society, the changes that took place in the period of deep transformations in the countries of the Central and Eastern Europe, do not look good when citizenship is concerned. The activity of the Polish society, citizenship and reflecting pro-social attitudes are marginal. Deficit of citizenship, aversion to activity and alienation from the society's life can be attributed to unsatisfactory results of the civic education. From the point of view of the civil society, in order to build a democratic outcome, these unsatisfactory results should be changed to more positive, active, and committed ones by continuing the aims and objectives of the civic education.

---

²³ Tamże.

This task, which constitutes a great challenge, continues to remain the responsibility of the Polish school. The continuation of civic education is provided by universities. An example of education in this regard may be the Pedagogical University of Krakow and the Department of Security and Citizenship Education. It is extremely important that schools and universities are supported by other institutions as it lies at the heart of the proper development of civic society and will significantly improve the learning outcomes.

Marek Pietrzyk

dr, nauki o bezpieczeństwie, kierownik Katedry Bezpieczeństwa Narodowego, adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie